

اوصاف کوثر نور در آینه نام‌ها و لقب‌ها

مسأله نام‌گذاری

در همه جوامع بشری افراد با توجه به نوع جهان‌بینی و نظام ارزشی خاصی که دارند، در گزینش نام و لقب از معیارهای مخصوصی پیروی می‌کنند. اما علی‌رغم تفاوت فرهنگ و نظام‌های پذیرفته شده ارزشی حاکم بر جوامع مختلف، در موضوع نام‌گذاری در همه جوامع چند نکته مشترک به چشم می‌خورد:

اولاً، انتخاب نام‌ها و لقب‌ها بیان‌گر نوع علاقه و اشتیاق افراد می‌باشد. ثانیاً، از تأمل در نوع اسم‌هایی که افراد به آنها علاقه نشان می‌دهند، به امیدها و آرزوها و دغدغه‌های فکری آنان می‌توان پی برد.

ثالثاً، اسامی و القاب با اعتقادات و نظام ارزشی افراد رابطه بسیار تنگاتنگی دارد. از این‌رو، با پدید آمدن تحول در عقاید افراد، نوع انتخاب نام‌ها نیز تغییر محسوسی خواهد کرد. بر این اساس، در اولین لحظه تغییر دین انسان‌ها، مسأله تعویض نام آنان نیز مطرح می‌شود.

به هر حال، امروزه اغلب اندیشمندان روان‌شناسی و جامعه‌شناسی و تعلیم و تربیت بر این حقیقت تأکید دارند که نام و لقب‌هایی

که برای افراد برگزیده می‌شود، در نوع شخصیت و شکل‌گیری کمالات و خصلت‌های آنان تأثیر دارد.

اسلام و مسأله نام‌گذاری

پس از بعثت پیامبرگامی اسلام از جمله تحولات مهم فرهنگی که از همان روزهای نخستین بعثت در سرزمین حجاز به وقوع پیوست، تغییر برخی نام‌ها و لقب‌ها بود. رسول خدا ﷺ به محض برخورد با کسانی که اسم زننده و توهین‌آمیزی داشتند، آن را به یک‌نام مناسب تغییر می‌دادند و حتی در آیات قرآن کریم به مسأله انتخاب نام خوب و پرهیز از به کار بردن اسم‌های نامناسب و

لقب‌های زشت تصریح شده، و به مؤمنان تأکید شده است که در نامیدن یکدیگر، از به کار بردن لقب‌های ناشایست خودداری نمایند.^(۱)

اجمالاً مجموعه رهنمودهایی در خصوص نام‌گذاری بدین صورت وارد شده است:

۱. انتخاب نام مناسب یکی از حقوق فرزند بر عهده والدین است، به گونه‌ای که آنان اگر در این کار

شده است که آن حضرت با کسانی که نام‌های چون عبدالشمس (بنده خورشید)، عبدالعزى (بنده بت عزی)، عبدالکعبه (بنده کعبه)، یا جُنْدَب (ملخ)، و... داشتند نام آنان را به عبدالوهاب، عبدالله، عبدالرحمان و... تغییر دادند.

۳. در پیش اسلام علاوه بر آثار روحی و روانی اسم نیکو، برکات زیادی در وضع زندگی مادی و معنوی انسان دارد. در این‌باره امام موسی بن جعفر علیه السلام می‌فرماید: خانم‌ای که در آن اسم محمد یا احمد یا علی یا حسن یا حسین یا فاطمه... وجود

داشته باشد، فقر و تنگدستی وارد نمی‌شود. (۳) یاز نقل شده روزی شخصی به امام صادق علیه السلام عرض کرد: ما نام شما و پدران‌تان را برای خودمان برمی‌گزینیم، آیا این کار برای ما سودی هم دارد؟ حضرت فرمودند: آری به خدا سوگند این کار برای شما مفید است، مگر حقیقت دین غیر از دوستی [با خوبان] و دشمنی [با بدان] چیز دیگری است. (۴)

نام و لقب‌های حضرت فاطمه علیها السلام

بنابر آنچه بیان شد، مسأله نام‌گذاری تنها برای تمییز و تشخیص افراد از یکدیگر به کار نمی‌رود بلکه تعیین نام و لقب، علاوه بر نشان دادن نوع اعتقادات، از علاقه‌ها و آرزوها و امیدهای آنان نیز حکایت دارد. بویژه القاب، نوع خصوصیات اخلاقی و کمالات و فضیلت‌های انسانی و ابعاد مختلف شخصیت آنان را تبیین می‌نمایند.

هر یک از نام‌های حضرت زهرا علیها السلام به بُعد خاصی از شخصیت و کمالات و فضیلت‌های اخلاقی و الهی آن بانوی بزرگ دلالت دارد. بنابراین، یکی از راه‌های آشنایی با شخصیت حضرت زهرا علیها السلام تمق در مفهوم این نام‌هاست. در اینجا، به صورت بسیار مختصر توضیحاتی مربوط به برخی از لقب‌های حضرت را، که در روایت وارد شده است، ارائه می‌گردد. امید که موجب آشنایی بیش‌تر با شخصیت بی‌نظیر این

الگوی بزرگ انسان الهی باشد.

۱. فاطمه

واژه فاطمه را در معانی چون بازدارنده و جداکننده و جدا شده از بدی‌ها به کار می‌برند. نقل می‌کنند روزی رسول اکرم صلی الله علیه و آله از دختر بزرگوارشان سؤال کردند دخترم آیا می‌دانی که از چه جهت تو را [فاطمه] نام گذارده‌ام؟ حضرت زهرا علیها السلام عرض کردند: به چه خاطر یا رسول الله؟ رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: چون خداوند تو و شیعیان راستین و دوستان واقعی تو را در روز قیامت از آتش دوزخ جدا خواهد کرد. (۶)

از امام صادق علیه السلام هم روایت شده است که بدان جهت دختر بزرگوار رسول اکرم صلی الله علیه و آله را فاطمه نامیدند که او از شرک و سایر بدی و آلودگی‌ها جدا شده و به همه پاک‌ی‌ها و فضیلت‌ها آراسته گردیده است. (۷)

امام باقر علیه السلام نیز می‌فرمایند: خداوند متعال این بانوی گران‌مایه، فاطمه علیها السلام را، به واسطه دانش و معرفت بر دیگران ممتاز ساخته است.

۲. صدیقه

صدیق به کسی می‌گویند که در راست‌گویی کامل باشد و هرگز دروغ بر زبان او جاری نشود، و درستی کارهایش، سخنان او را تصدیق کند.

در فرهنگ اسلامی مرتبه و منزلت صدیقین در ردیف پیامبران و شهدا ذکر شده است. حضرت زهرا علیها السلام را "صدیقه" نامیده‌اند، چون صداقت و درستی اساس زندگی او را تشکیل می‌داد. هرگاه لب به سخن می‌گشود، جز راست نمی‌گفت. هر وقت در نزد عایشه سخن از زهرا علیها السلام به میان می‌آمد، او می‌گفت: به غیر از رسول خدا صلی الله علیه و آله کسی را راست‌گوتر از فاطمه ندیدم. (۸)

رسول اکرم صلی الله علیه و آله روزی به علی علیه السلام فرمودند: سه چیز گرانبها به تو هدیه داده شده است که به هیچ کس حتی به خود من هم داده نشده است: یکی از آن سه نعمت همسر گران‌قدری چون دخترم صدیقه است که آن نعمت بزرگ به تو ارزانی شده است و به غیر از تو کسی از چنین نعمتی برخوردار نیست. (۹)

حتی در یکی از روزهای پایان زندگی رسول خدا صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام از جمله این

توصیه را فرمودند که من به فاطمه مطالبی را گفته‌ام تا بعد آن‌ها را به تو بگویم. بنابراین، هر چه فاطمه از قول من به تو گفت، آن‌ها را تصدیق کن، چون او بسیار راست‌گوست. (۱۰)

در قرآن کریم از اشخاصی که گفتار آنان با رفتارشان هم‌خوانی دارد و نیز از کسانی که مطالب حق را پاور کرده و آنها را تصدیق نموده‌اند، با صفت صدیق یاد شده است. از جمله ایشان ابراهیم خلیل علیه السلام و ادریس علیه السلام و حضرت مریم علیها السلام است. در مورد مادر بزرگوار حضرت عیسی علیه السلام در آیه ۷۵ سوره مائده می‌خوانیم: مسیح فرزند مریم پیامبر است و قبل از او نیز پیامبرانی برای مردم فرستاده شده بود، مادر عیسی زنی بسیار راستگو بود.

۳. طاهره

از جمله اسم‌های معروف حضرت زهرا علیها السلام «طاهره» است. در لغت این لفظ به معنی پاکیزه، بی‌عیب و معصوم به کار می‌رود. امام باقر علیه السلام در مورد علت نامگذاری آن حضرت می‌فرماید: فاطمه دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله را به این دلیل طاهره نامیده‌اند که او از هرگونه آلودگی ظاهری و باطنی و جسمی و معنوی پاک بود. (۱۱)

به علاوه به ده‌ها روایت از مفسران و محدثان شیعه و سنی، در تفسیر آیه ۳۳ سوره احزاب که به آیه تطهیر مشهور است، (۱۲) حضرت زهرا علیها السلام اولاً، از اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله محسوب می‌شوند. ثانیاً، مراد از تطهیر دور ساختن ایشان از هرگونه آلودگی و رجس است که همانا به معنی مقام عصمت می‌باشد این آیه به وجود آن کمال در همه اهل بیت علیهم السلام دلالت کامل دارد. بنابراین، می‌توان گفت: از آن جهت که دختر بزرگوار رسول اکرم از عصمت برخوردار بودند و از هرگونه آلودگی به زشتی‌ها در امان بودند، آن حضرت را طاهره و طحیه نامیده‌اند.

۴. راضیه

راضیه به کسی می‌گویند که در برابر پیش‌آمدهای تلخی که برای او واقع می‌شود، خرسند بوده و در مقابل تقدیرات الهی تسلیم و راضی و خوشنود باشد. این صفت یکی از بالاترین مراتب ایمان است. حضرت زهرا علیها السلام از آن رو «راضیه» می‌گویند چون در عمر کوتاه خود سختی‌های بسیاری را تحمل کرد و انواع آزار و اذیت‌ها را در راه دفاع از مکتب اسلام و حفظ مقام ولایت با روی

گشاده پذیرا شد و در مقابل هیچ یک از مصایب و مشکلات و حوادث تلخی که برای او مقدر شده بود، تردیدی به دل راه نداد و همه آن‌ها را به عنوان امتحان و آزمایش الهی با آغوش باز پذیرفت و به پرکت این کمال و سعه صدر، به مقام و مرتبه والای ایمان دست یافت و سرانجام، در پایان حیات دنیوی با خطاب: یا ایُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارجعی الی ربِّک راضیه (۱۳) مورد تکریم حضرت ربوبی قرار گرفت.

۵. مرضیه

«مرضیه» به کسی گفته می‌شود که خدا و رسول او پیوسته از رفتار و کردار و گفتار او راضی باشد. از آنجایی که به تصریح آیه تطهیر و ده‌ها روایت، چون حضرت فاطمه علیها السلام از مقام عصمت برخوردار بودند، تمام اعمال و رفتار او مورد رضای خداوند متعال و پیامبر اکرم بود و حتی رسول اکرم صلی الله علیه و آله بارها به این حقیقت تصریح فرمودند که چون حضرت زهرا علیها السلام همواره در محدوده اراده و مشیت و رضایت خداگام برمی‌دارد، لذا رفتار و کردار او بهترین ملاک برای خوبی و بدی اعمال است. اگر او از چیزی خرسند باشد، خداوند نیز از این کار خرسند است و در صورتی که او نسبت به کسی یا کاری ناخرسند باشد، دلیل ناخاستی آن کس و یا ناخاستی آن کار نزد خداوند است. رسول خدا صلی الله علیه و آله همواره در طول عمر مبارکش این دو سخن را به زبان جاری می‌کردند که آن کس که فاطمه را بیازارد، مانند آن است که مرا آزرده است و کسی که مرا بیازارد، خداوند را ناخرسند ساخته است.

همچنین آن حضرت به عنوان یک هشدار در مناسبت‌های مختلف می‌فرمود: ای فاطمه خداوند به سبب خشم تو غضب می‌کند و به رضایت تو خشنود می‌شود. (۱۴) این همه حکایت از برخورداری حضرت زهرا علیها السلام از مقام مرضی خدا بودن دارد. لذا یکی از نام‌های آن حضرت «مرضیه» قرار داده شد.

۶. محدّثه

«محدّثه» - بفتح دال - کسی است که مخاطب حدیث و الهام غیبی واقع می‌شود. به عبارت دیگر، کسی که فرشتگان با او سخن می‌گویند «محدّثه» می‌نامند. حضرت زهرا علیها السلام را محدّثه می‌نامند چون پراساس روایتی، آن حضرت از نوعی وحی و الهام

آسمانی برخوردار بوده است. مگر به کسی غیر از پیامبر هم وحی و الهام می‌شود؟ در پاسخ باید گفت: بر اساس آیات قرآن و روایات متعددی از اولیای الهی و طول تاریخ، به غیر از انبیا افراد دیگری هم طرف خطاب فرشتگان الهی واقع شده‌اند و به ایشان الهام‌های غیبی می‌شده است. به عنوان مثال، حضرت مریم علیها السلام با فرشته الهی دیدار کرده و سخن گفت. (۱۵) و هم چنین درباره مادر حضرت موسی علیه السلام قرآن کریم می‌فرماید: به مادر موسی وحی فرستادیم. (۱۶)

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: فاطمه را به آن جهت محدّثه گفته‌اند، چون پیوسته فرشته‌ای بر او نازل می‌شد و با او سخن می‌گفت و حتی آن فرشته به حضرت زهرا علیها السلام می‌فرمود: ای فاطمه خداوند تو را را برگزیده و پاکیزه گردانیده و تو را بر همه زنان عالم برتری بخشیده است. (۱۷)

بر طبق سخنان اهل بیت علیهم السلام فرشته‌های الهی وقتی به حضور حضرت فاطمه وارد می‌شدند موضوعاتی چون حوادث آینده تاریخ و احکام الهی با آن حضرت سخن می‌گفتند و حضرت علی علیه السلام به تقاضای حضرت زهرا علیها السلام این مطالب را می‌نگاشتند که کتاب معروف مصحف حضرت زهرا علیها السلام ره آورد گفت‌وگو با فرشته‌های الهی است. حضرت صادق علیه السلام به ابوبصیر می‌فرماید: مصحف فاطمه علیها السلام نزد ماست. مردم اطلاع ندارند که این مصحف چیست. مطالب آن همان اموری است که پروردگار عالم آن‌ها را بر مادرمان زهرا علیها السلام وحی فرموده است. (۱۸)

۷. زهرا

ریشه واژه «زهرا» «زهر» است، به معنای صفا و روشنی و درخشندگی. درباره علت زهرا نامیده شدن حضرت فاطمه علیها السلام روایات زیادی است که به بیان دو نمونه اکتفا می‌کنیم:

حضرت امام باقر علیه السلام می‌فرماید: فاطمه علیها السلام را به این دلیل زهرا نامیدند، چون وقتی خداوند متعال او را آفرید نورانیت آن بانوی بزرگ آسمان‌ها و زمین را روشن ساخت و فرشتگان در برابر عظمت و نورانیت او سجده کردند و از پروردگار عالم سؤال فرمودند: پروردگار، این چه نوری است که به آن‌ها وحی شد. فرمود: این نور از من است که آن را دور آسمان زمین قرار دادم. در آینده از این نور امتی پدید خواهد آمد که به انجام

دستورات من قیام کنند و پندگان مرا به راه راست و سعادت هدایت نمایند. آنان خلفای من در زمین خواهند بود. (۱۹)

در روایتی دیگر از امام صادق علیه السلام چنین نقل شده است: روزی از امام صادق علیه السلام سؤال شد، چرا حضرت فاطمه علیها السلام را زهرا نامیدند؟ آن حضرت در پاسخ فرمودند: چون در مواقعی که فاطمه علیها السلام در محراب عبادت برای نماز و نیایش می‌ایستاد، آن چنان نورانیت او بر اهل آسمان می‌درخشید که نور ستارگان بر ساکنان زمین درخشندگی دارند. (۲۰)

علاوه بر آنچه گفته شد، برای حضرت صدیقه کبری فاطمه زهرا علیها السلام ده‌ها نام و لقب و کنیه دیگر هم ذکر شده است که هر یک از آن‌ها به بُعدی از ابعاد عظمت و فضایل و کمالات آن حضرت دلالت دارند که از جمله آن‌هاست:

ام ایبها (مادر و دلسوز پدر)؛ ام‌الاکمه (مادر امامان)؛ بتول (بی‌همتا و ممتاز از دیگران)؛ تقیه (بسیار پرهیزگار)؛ رباحه (گل خوشبو)؛ زکّیه (پاک و پاکدامن)؛ سیدة النساء (سرور بانوان)؛ شهیده، عارفه، عالیه، عزیزه، علیمه، قاضیه، کریمه، مؤمنه، ممتحنه، منصوره، نوریه، وحیده، مهدیه و...

پی‌نوشت‌ها

۱. ولاتسناروا باللقاب یسئ الاسم الفسوق
۲. نهج‌البلاغه، حکمت ۳۹۱
۳. بحارالانوار، ج ۱۰، ص ۱۲۹
۴. مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۶۱۸
۵. بحار الانوار، ج ۱۰، ص ۱۷
۶. جلاء العیون، ج ۱، ص ۱۲۵
۷. الاستیعاب، ج ۲، ص ۷۵۱
۸. فاطمه زهرا از ولادت تا شهادت، ص ۷۴
۹. بحارالانوار، ج ۲۲، ص ۲۹۰
۱۰. همان، ج ۴۳، ص ۱۹
۱۱. انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیراً
۱۲. سوره فجر، آیه ۲۸ و ۲۷
۱۳. بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۵۴
۱۴. آل عمران، آیه ۴۳، ص ۴۲
۱۵. سوره طه، آیه ۳۹
۱۶. بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۸۷
۱۷. فاطمه زهرا علیها السلام از ولادت تا شهادت، ص ۱۱۱
۱۸. بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۲
۱۹. همان، ص ۱۳